

Ігор Мицько

КОСТЯНТИН ІВАНОВИЧ ОСТРОЗЬКИЙ ТА ЦЕРКВА ГАЛИЧИНИ

У статті проаналізовано церковно-релігійну ситуацію в Галичині першої третини XVI ст., наведено приклади протегування К. І. Острозьким тамтешнім релігійним осередкам.

Ключові слова: К. І. Острозький, Галичина, Церква, генеалогія.

В статті проаналізована церковно-релігійна ситуація в Галичині першої третини XVI в., показані приклади протегування К. І. Острозьким місцевим релігійним центрам.

Ключевые слова: К. И. Острожский, Галичина, Церковь, генеалогия.

The article deals with church situation in Galicia in the first third of XVI century. The examples of protection of local religious centres by K. I. Ostrozskyi are shown.

Key words: K. I. Ostrozskyi, Galicia, Church, genealogy.

Цього питання вже побіжно торкалися вітчизняні історики Іван Крип'якевич [4, с. 84-85] та Василій Ульяновський [10, с. 129-130]. У цій короткій статті хочу звернути увагу на історичний контекст зв'язків найбільшого магната підлитовських українських земель з галицькими монастирями та церквами.

Релігійна ситуація у Галичині була непростою. Якщо територіально менша її частина входила до Перемисько-Самбірської єпископії, то більша не мала єпархії. Заснована бл. 1300 р. галицька митрополія проіснувала з перервами до 1389 року¹.

Від кінця XIV ст. ця церковна територія управлялась митрополичими намісниками. А у 1458 р. "туторію або опекальництво Крилоського монастиря", тобто керування кліром від імені галицького кафедрального храму в м. Галичі, король надав галицькому старості католикові

¹ Фактичним її кафедральним храмом, т.зв. монастирем, була львівська церква св. Петра, правдоподібно, іменована галицьким митрополитом Петром Ратенським (1305-1308) на честь свого небесного покровителя. У 1370-х рр. храмом заволодів католицький орден домініканців та перебудував його в костіол Божого Тіла.

Станіславі з Ходча. Останній своєю чергою відпродав таке право за 25 гривень світській особі, Романові з Осталович. Окрім доходів від маєтностей колишньої митрополії, грошових кар з духовних, річних податків священників, за цим українським шляхтичем визнавалась ще й юрисдикція над священиками [12, s. 94-95; 13, s. 437-438; 3, с. 432].

Однак у 1509 р. на підставі королівської грамоти львівський католицький архієпископ Бернард Вільчек відібрав у Станіслава сина Станіслава з Ходча, право призначати "православних намісників у галицькій дієцезії" [18, р. 137].

З його ж ініціативи галицький шляхтич Яків (в чернецтві – Ісакій) Гдащицький 21 березня 1522 року призначається намісником "в округах львівському, галицькому, коломийському, кам'янецькому, снятинському" (згодом, ще і жидачівському) [18, р. 138; 13, р. 214]. У вересні того ж року він став ще і архимандритом, з усіма правами, які колись прислугували галицьким митрополитам [13, р. 270]. 19 листопада 1522 року королівською грамотою місцеві власті у згаданих повітах повідомлялися про затвердження Якова-Ісакія Гдащицького на цій посаді [18, р. 139; 2, с. 16]. Того ж дня король наказав руському воєводі Оттові з Ходча, маршалку королівства львівського старості Станіславі з Ходча та К. Острозькому підтримувати архимандрита Гдащицького [2, с. 17]. Останнє натякає на те, що К. Острозький, як зі зрозумілих причин Отто та Станіслав із Ходча, були противниками призначення латинським архієпископом Ісакія Гдащицького. Князь міг передбачати, що підпорядкування православних католицькому єрархові зможе привести до посилення національного гніту українців. За це говорили численні випадки приниження православних, зокрема, у Львові. Тому король Зигмунт I 28 червня 1521 року змушений був заборонити дискримінаційні акції щодо українців, які здійснював католицький патриціат міста: знову визнавалась правочинність клятви православних, яку вони могли знову складати в церкві, а не в костьолі; українцям знову дозволено нести померлих через місто і т. і. [14, s. 125; 10, с. 129-130]. У літературі панує твердження, що ця грамота була видана за сприяння К. Острозького, але його ім'я не фігурує у цьому документі [17, р. 2-4; 9, с. 39-42].

Проте у подальшому архимандрит Ісакій "успішно організував заклад бану свою єпархію й навертав назад на православ'є тих, що були попереходили на латинство за часів опіки" Бернарда Вільчека [3, с. 435]; звільнився з-під його впливу та перейшов під юрисдикцію київського митрополита [3, с. 433-436].

Костянтин Острозький фігурує в декількох документах. У 1518 р. львів'яни кушнір Стецько та кравець Андрій, правдоподібно, від імені міського Успенського братства, купили на передмісті город для протегованого ним монастиря св. Онуфрія [17, р. 1-2; 4, с. 74]. Через чотири роки з ініціативи К. Острозького Зигмунт I зменшив з 24-ти грошів до 12-ти річний податок цієї обителі за город [17, р. 4-5; 16, р. 264]. А ще через два роки король, також за поданням К. Острозького, взагалі звільнив монастир від його сплати [17, р. 6-7].

Кидається у вічі мізерність коштів, які зекономила обитель за сприяння князя К. Острозького. Вочевидь, тут насамперед йшлося не так про покровительство князя конкретній релігійній інституції, як про особисті далекосяжні церковно-політичні плани князя. Не забуваймо, що до Галичини, яка перебувала у складі Польського королівства, найбільший православний магнат Великого князівства Литовського не мав жодного стосунку. Це були дві окремі держави, хоч і об'єднані через особу спільного правителя.

Правдоподібно, що К. Острозькому йшлося про створення правового прецеденту, який би дозволяв йому в подальшому брати активну участь у церковно-релігійному житті й цієї частини України, так як це він робив в українських та білоруських землях Великого князівства Литовського [10, с. 110-136].

Для цього він скористався своїм великим авторитетом у Зигмунта I. Саме тоді князь досяг найвищого визнання зі сторони королівського уряду. 17 вересня 1522 року Зигмунт I “бачучи на его милости знаменитый, а высокий домъ княжацкій, даемъ и даруемъ и дозволяемъ воскомъ черленимъ всякіи листы свои печатовати” [1, с. 143]. Це в тогочасній Європі могли робити лише незалежні правителі.

30 вересня 1524 року за сприяння К. Острозького король підтвердив привілей 1471 р. на звільнення від державних податей та податків львівську церкву св. Миколая, сусідню із Святоонуфріївським монастирем [11, с. 149; 15, р. 265].

Костянтин Острозький разом з братом дружини, Юрієм Слуцьким, 20 листопада 1524 року у Львові підтримав претензії лаврівського Святоонуфріївського монастиря на певні ґрунти. Ця обитель розташовувалась на терені перемишльсько-самбірської єпископії [15, р. 269].

Не виключено, що неофіційним виправданням втручання цих православних князів в церковно-релігійні справи Польщі стало їх поріднення з правителем Галицько-Волинської держави королем Данилом Романовичем (†1264). Острозькі по жіночій лінії були нащадками

його сина Юрія Львовича [6, с. 6]. А протопласта роду Юрія Слуцького – литовський король Гедимін – мав за дружину доньку Лева Юрійовича [7, с. 36]. Народно-церковна традиція пов'язує всі три об'єкти протекції з цією ж династією. За нею, фундатором львівського Святооноуфріївського [5, с. 553] та лаврівського Святооноуфріївського монастирів [8, с. 25-30; 5, с. 579-601], львівської Святомиколаївської церкви [5, с. 533-559] вважався князь Лев Данилович.

Такими є відомості про зв'язки К. Острозького з церковними інституціями Галичини. Можливо, що невідомі дослідникам факти з цієї проблематики ще будуть виявлені в малодосліджених галицьких актових книгах кінця XV – першої третини XVI століть.

Джерела та література:

1. Акты Западной России. – СПб., 1848. – Т. 2.
2. Архив Юго-Западной России. – К., 1904. – Ч. 1. – Т. 10.
3. Грушевський М. Історія України-Руси / М. Грушевський. – К., 1994. – Т. 5.
4. Крип'якевич І. Львівська Русь в першій половині XVI ст.: дослідження і матеріали / І. Крип'якевич. – Львів, 1994.
5. Купчинський О. Акти та документи Галицько-Волинського князівства XIII – першої половини XIV століть. Дослідження. Тексти / О. Купчинський. Львів, 2004. – 1082 с.
6. Мицько І. Загадки родоводу князів Острозьких // Острозький краєзнавчий збірник / І. Мицько. – Острог, 2010. – Вип. 5.
7. Мицько І. Правові підстави володіння князем Любартом спадщиною Романовичів / І. Мицько // Старий Луцьк. – Луцьк, 2009.
8. Мицько І. Про початки Святооноуфріївського монастиря у Лаврові // Статті, написані після вигнання з Інституту українознавства НАН України / І. Мицько. – Львів, 2000.
9. Привілеї національних громад міста Львова (XIV – XVIII ст.) / Упоряд. М. Капраль. – Львів, 2005
10. Ульяновський В. "Славний для всіх часів чоловік"... князь Костянтин Іванович Острозький / В. Ульяновський. – Острог, 2009.
11. Akta grodzkie i ziemskie. – Lwów. 1876. – Т. 6.
12. Akta grodzkie i ziemskie. – Lwów. 1878. – Т. 7.
13. Akta grodzkie i ziemskie. – Lwów. 1887. – Т. 12.
14. Łapiński A. Zygmunt Stary a Kościół prawosławny / A. Łapiński. – Warszawa, 1937.
15. Matricularum Regni Poloniae Summaria. – Varsovia, 1910 – P. 4. – Vol. 1.
16. Matricularum Regni Poloniae Summaria Varsovia. – 1912. – P. 4. – Vol. 2.
17. Monumenta Confraternitatis Stauropigianae Leopoliensis. – Leopoli, 1895-1898.
18. Supplementum ad Historica Russiae monumenta. – Petropoli, 1848.